

George Orwell: 1984

PER STIG MØLLER

Ved årtusindskiftet forekom 1984 passé. Den fremstod som en dystopi fra det tyvende århundrede. Et opgør med den totalitarisme, som verden i det seneste ti-år var sluppet af med. En afsløring af mekanismerne bag nazismen og kommunismen, som havde hærget århundredet med omkring 100 millioner dræbte, men som nu var uigenkaldelig fortid. En afsløring af de vildfarelser, som mange intellektuelle havde ladet sig forblinde af. Nazismen fandt jo fra starten bred støtte blandt professorer og studenter og tiltalte åndspersoner ikke alene i Tyskland, men også i Tysklands nabolande. Grunden hertil var ideologiens tilsyneladende vitalitet og handlekraft stillet op mod demokratiets pluralistiske forvirring og manglende evne til at løse tidens økonomiske krise og deraf følgende arbejdsløshed. I Frankrig gik folk som Maurras, Montherlant og Céline på den galej. I Danmark gjorde Kaj Munk det med skuespillet *Hamlet* i 1934, men allerede året efter havde nazismens antisemitisme gjort ham klo- gere.

Og efter 1945 var det alle vegne helt forbi med nazismens totalitære fristelse. I stedet steg den kommunistiske fristelse de kloge endnu mere til hovederne, end den havde gjort i 20'erne og 30'erne. I Frankrig overgik dette bl.a. Sartre og Merleau-Ponty. I Danmark bl.a. Martin Andersen Nexø, Hans Kirk, Hans Scherfig, og selv demokratiforsvarer nummer ét fra besættelsestiden, Hal Koch, skrev beundrende om sovjetkommunismen i *Hvad er demokrati?* fra 1945. Heri fokuserer han på den totalitære trussel, men ser kommunismen som en del af løsningen og slet ikke som en del af problemet:

Massemennesket og massementaliteten, der bestemmes ved propagandaen, er den store politiske fare. Derfor er spørgsmå-

let om folkelig og politisk opdragelse så vigtigt som ingensinde før. Meget tyder på, at der i så henseende kan være en del at lære i Rusland (s. 54).

Da Det danske Kulturinstitut i 1991 ønskede at lære russerne demokrati ved at skænke det nu fra totalitarismen frelste Rusland en oversættelse af netop denne bog, frabad det sig gaven just på grund af en sådan sætning!

Totalitarismen var i sandhed århundredets pest, selv om kloge mennesker ofte troede, den var en medicin. Uanset de var advaret. Allerede i 1939 havde der i Philadelphia i USA været afholdt et symposium om totalitarismen. I 1940 udgav Franz Borkenau i London *The Totalitarian Enemy*, i 1943 udsendte F. A. Hayek *Væjen til trældom*, i 1947 kom Koestlers *Mørke midt på dagen*, i 1951 Hannah Arendts *Origins of Totalitarianism*, i 1953 Czeslaw Milosz' *The Captive Mind*, i 1956 Carl Friedrichs og Zbigniew Brzezinskys *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Det var ind i denne række, George Orwells 1984 skrev sig i 1949. Og dét var Milosz ganske opmærksom på. Han udtrykte tilmed forundring over, at Orwell, der aldrig havde levet under sovjetkommunismen, var i stand til at beskrive den så tydeligt i 1984:

A few have become acquainted with Orwell's 1984; because it is both difficult to obtain and dangerous to possess, it is known only to certain members of the Inner Party. Orwell fascinates them through his insight into details they know well, and through his use of Swiftian satire [hvormed Milosz tænker på *Animal Farm*] ... Even those who know Orwell only by hearsay are amazed that a writer who never lived in Russia should have so keen a perception into its life. The fact that there are writers in the West who understand the functioning of the unusually constructed machine of which they themselves are a

part astounds them and argues against the "stupidity" of the West (s. 42, Penguin 1980).

Men den virkelighed forsvandt fra de undertrykte østbloklænder i 1989 og fra Rusland i 1991, da landet befriede sig fra kommunismen. Verden så ud til endelig at være befriet fra totalitarismen, og liberalismen forekom i den grad sejrrig, at Francis Fukuyama i *The End of History and the Last Man*, 1992 ikke kunne finde noget fremtidigt alternativ til den:

At the end of history, there are no serious ideological competitors left to liberal democracy[...] outside the Islamic world, there appears to be a general consensus that accepts liberal democracy's claims to be the most rational form of government, that is, the state that realizes most fully either rational desire or rational recognition (s. 211f. 1992).

Det lille indskud: "the Islamic world" rummer dementiet af påstanden om historiens ideologiske afslutning. Thi herfra rejste sig ved årtusindskiftet en ny totalitarisme, islamismen, der på ny gør Orwells 1984 aktuel.

Islamismen er en islamisk fundamentalisme, som kræver borgernes totale underkastelse under en religionsforståelse, som svarer til en totalitær ideologi. Den praktiseres som det tyvende århundredes europæiske totalitarismer. Den påtvinger borgerne én levemåde, én livsopfattelse, én sandhed, der defineres af én herskerklasse (the Inner Party, Vogternes Råd, Mullaherne etc.), og denne klasse holder strengt opsyn med, om påbuddene efterleves.

Som i 1984 er kærlighed forbudt, fordi den er ukontrollabel. Syndere isoleres eller underkastes tortur, så det går dem, som det gik Winston, der under torturen lærte at elske Store Broder. Islamismen deler menneskeheden op i de rettroende og de vantro, der ikke har nogen ret til at leve, hvorfor den gennem terror tillader sig at udlette hvem og så mange, den vil. På tilsvarende vis forklarer inkvisitoren O'Brien, at Partiets mål er den totale, uindskrænkede, evige magt, som sikres ved at udlette enhver afvigelse og lede alle instinkter, tanker og følelser ind i Partiets banner: "Partiet er menneskeheden; de andre står udenfor og betyder intet" (s. 298, 1956).

Den folkelige begejstring for og selvunderkastelse under Partiet, som jo kendtes fra Tyskland og Rusland, skabes ved at erklære had til de modstandere, Partiet udpeger og giver skylden for samfundets vanskeligheder. På samme måde erklærer islamismen had til den vestlige kultur, der får skylden for alle fejl og mangler i den islamiske kulturkreds. Propagandamaskinen kører, og indoktrineringen finder sted efter recepten fra Nysprog: "den, der behersker fortiden, behersker fremtiden; den, der behersker nutiden, behersker fortiden."

GEORGE ORWELL

Også Partiets tre paroler genfindes i islamismen. "Krig er fred" udtrykker den belejringsideologi, sovjetkommunismen anvendte, fordi bevidstheden om, at "man er i krig og følgelig i fare (gør) det naturligt at al magt overdrages til den lille kaste, for at staten fortsat skal kunne bestå... Det eneste, der er nødvendigt, er, at staten befinder sig i en krigstilstand" (s. 212f). Islam er i fare og skal frelses gen-

nem en total og selvudslettende krig mod de vantro. "Frihed er slaveri" betyder, at den frihed, vi påfører dem med vor kultur, i virkeligheden er slaveri under vor kultur og en videreførelse af den vestlige kolonialisme. Derfor er det frihed at føre kvinderne om bag chadoren, at forbyde vestlig musik, film og bøger, som det skete under Mullaherne i Afghanistan, og som det vil ske, overalt, hvor islamismen får sin vilje. Den sidste parole, "Uvidenhed er styrke", definerer nødvendigheden af blind tro og rendyrket ortodoksi. Man behøver ikke, man bør ikke vide andet og mere, og i denne uvidenhed ligger Partiets styrke. Derigennem kan det få sine tilhængere til at gøre alt: angive, hade, slå ihjel eller flyve passagermaskiner ind i World Trade Center, sprænge 200 sagesløse i stumper og stykker på vej i morgentogene til dagens arbejde eller unge turister i luften på et diskotek.

Men 1984 er ikke en rendyrket dystopi. Den giver faktisk et håb. Tillægget om Nysprog er nemlig skrevet i datid, hvilket vil sige, at dets tid er et overstået stadium. Proletariatet har på et eller andet tids-

punkt efter 1984 kastet Partiet ud. Til dette står Orwells håb, som fremgår af, at Winston husker væremåden blandt menneskene, der levede før Revolutionen:

De lod sig lede af personlige følelser og hensyn, som for dem var det afgørende. Det, der betød noget, var forholdene mellem de enkelte mennesker ... Sådan var proletarerne stadig, tænkte Winston (s. 183f).

Og til sin veninde Julia siger han: "Hvis man føler, det er værd at holde fast ved det menneskelige, selv om man ikke opnår noget som helst ved det, har man vundet over dem" (s. 185). Dette var Orwells budskab til en verden, der var truet af den umenneskelige totalitarisme. Deri består fortsat modvaccinen mod den totalitære pest, som atter hjemsøger tiden.

Det forholder sig åbenbart med totalitarismen som med heksen. Med en fork kan man jage hende ud ad det ene vindue, hvorefter hun kommer ind ad det andet.